

Analýza potrieb sociálnych služieb ľudí bez domova v mikulovskom regionu

Analysis of the needs of social services of homeless people in the Mikulov region

Gabriela Malá

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava. Ústav Dr. Pavla Blahu
Skalica. Katedra sociálnej práce Jána Havlíka

Recenzent/Review: Mgr. Jana Foralová

Submitted/Odoslané: 02. 10. 2021

Accepted/Prijaté: 17. 09. 2021

Abstrakt:

MALÁ, Gabriela: Analýza potrieb sociálnych služieb ľudí bez domova v mikulovskom regionu. [Bakalárska práca]. – Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava. Ústav Dr. Pavla Blahu Skalica; Katedra sociálnej práce. – Školiteľ: Mgr. Jana Foralová. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár sociálnej práce. – Skalica: Ústav Dr. Pavla Blahu Skalica, 2021. 48 s.

Analýza potrieb sociálnych služieb ľudí bez domova v mikulovskom regionu

Bakalárska práca približuje pojem a charakteristiku ľudí bez domova, popisuje formy, príčiny a faktory bezdomovectví.

Zabýva sa potrebami ľudí bez domova v podobe sociálnych služieb, sociálneho poradenstvá v mikulovskom regionu. Predstavuje ponuku sociálnych služieb a zariadení, možnosti pomoci i absencie sociálnych služieb v tomto regionu. Zkoumá potreby ľudí bez domova a záujem o sociálne služby. Kvalitatívneho výskumu sa zúčastnilo desať osôb bez prístreší z Mikulova a blízkeho okolí. Výsledky ukázali, že v regionu chýba najmä dostupné bývanie typu ubytovna alebo noclehárna pre osoby bez domova a sociálne slabé občany.

Kľúčové slová:

Bezdomovectví. Bezdomovec. Lidé bez domova. Potřeby sociálních služeb. Sociální služby.

Abstract:

MALÁ, Gabriela: Analysis of the needs of social services of homeless people in the Mikulov region. [Bachelor thesis]. - St. Alžběta's University of Health and Social Work in Bratislava. Dr. Pavol Blaho Institute in Skalica; Department of Social Work. - Supervisor: Mgr. Jana Foralová. Degree of professional qualification: Bachelor of Social Work. - Skalica: Dr. Pavol Blaho Institute in Skalica, 2021. 48 p.

Analysis of the needs of social services for homeless people in the Mikulov region.

Bachelor thesis introduces the concept and characteristics of homeless people, describes the forms, causes and factors of homelessness. It deals with the needs of homeless people in the form of social services and social counseling in the Mikulov region. It presents the offer of social services and facilities, the possibilities of assistance and even the absence of social services in this region. It examines the needs of the homeless people and their interest in social services. Ten homeless people from Mikulov and the surrounding area took part in the qualitative research. The results showed that

the region mainly lacks in particular affordable hostel or lodging house for the homeless and the socially disadvantaged.

Keywords:

Homelessness. Homeless person. People without home. Needs of social services. Social services.

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Hlavní výzkumná otázka se profiluje do bezdomovectví jeho příčiny, adaptace na tuto sociální situaci, na možné využití kompenzačních prostředků v podobě sociální pomoci směřující k eliminaci patologických sociálních jevů vedoucí k exkluzi.

Další výzkumné otázky jsou:

- 1.) Co bylo příčinou Vašeho bezdomovectví? Jak dlouho už žijete na ulici?
- 2.) Jaká je Vaše současná situace? Jste skutečně bez střechy nad hlavou. Jaký je Váš zdroj obživy?
- 3.) Jaký máte vztah se svým okolím? Pomáhá Vám někdo, jste s někým v osobním kontaktu? (rodina, přátelé, odborná pomoc)
- 4.) Víte, jaké jsou v Mikulově a okolí služby pro cílovou skupinu lidí bez domova? Využili jste někdy těchto služeb? S jakými zkušenostmi?
- 5.) Ocenili byste v Mikulově pomoc ve formě denní služby, která poskytuje jídlo,

pití, hygienické potřeby a ošacení? Jaká sociální služba Vám v Mikulově nejvíce chybí?

6.) Vyhledal Vás nebo oslovil sociální pracovník města nebo neziskové organizace s nabídkou pomoci při řešení Vaší nepříznivé sociální situace?

3.2 PŘEDMĚT A CÍL VÝZKUMU

Předmětem našeho výzkumu je analýza potřeb sociálních služeb lidí bez domova v mikulovském regionu. Ve zkoumaném regionu, na rozdíl od velkých měst, není mnoho bezdomovců, kteří přebývají venku, bez střechy nad hlavou. Je jich zde několik desítek, avšak stále přibývají další. Stejně tak přibývá i osob v nejistém bydlení, které mohou řady bezdomovců brzy rozšířit. Proto je potřebné se tímto tématem komplexně zabývat. V tomhle ohledu je velmi důležitá prevence, vždy je lepší problémům předcházet než pak řešit následky.

Práce se zabývá osobami, které většinu dne a často i noci tráví na ulici, veřejném prostranství, tedy osobami bez přístřeší a osobami v nejistém nebo nevyhovujícím bydlení. Cílem výzkumu bylo zjistit, co bylo hlavní příčinou toho, že se dotazovaní ocitli na ulici a jak dlouho zde žijí. Zda mají povědomí o tom, jakou pomoc nebo služby město a jeho okolí nabízí osobám bez přístřeší. Výzkumnice

zjišťovala, zda informanti někdy využili sociální služby nabízené bezdomovcům a zda by se za nabídkou sociálních služeb pro tuto cílovou skupinu odstěhovali do jiného města. Ve výzkumu se zajímala o to, zda by měli zájem o denní službu, která by poskytovala jídlo a pití, případně ošacení, či jakou ze sociálních služeb by ve městě ocenili, případně pravidelně využívali. Zajímavé byly také reakce na otázku, zda sami bezdomovci svoji nepříznivou situaci řeší nebo dělají něco pro její zlepšení.

3.3 KONSTRUKCE VZORKU

Informanti, kteří se účastnili výzkumu, jsou lidé bez střechy nad hlavou. Ve městě i okolí jsou veřejně známí. Městská policie monitoruje jejich pohyb po městě. Sami informanti se mezi sebou znají a také vědí o svých místech pobytu navzájem.

Do výzkumu byli zařazeni informanti splňující tato kritéria:

- věk nad 18 let,
- uchazeč o zaměstnání a pobírající dávku hmotné nouze,
- ochota účastnit se výzkumu,
- známí tím, že jsou bez domova déle než 1 rok.

3.4 METODA ZKOUMÁNÍ

Pro tento výzkum byl použit polostrukturovaný rozhovor jako nástroj kvalitativního zkoumání. Rozhovory

probíhaly individuálně, na půdě Úřadu práce ČR, kontaktním pracovišti v Mikulově. Schůzky pro rozhovory nebyly předem dané, probíhaly v různé dny a různé časy. Především v době, kdy klienti Úřadu práce chodili na kontaktní schůzky pro dávky hmotné nouze. Tazatelka je pracovnice Úřadu práce a zároveň autorkou této bakalářské práce.

3.5 TECHNIKA SBĚRU DAT

Pro získání odpovědí od oslovených informantů byl připraven seznam otázek, které sloužily jako podklad k rozhovoru a měly nás dovést k výsledkům výzkumu. Odpovědi nebyly nahrávány, ale zapisovány tazatelkou na papír, pro pozdější vyhodnocení získaných údajů. S tímto postupem byli informanti seznámeni a s tímto postupem souhlasili. Informanti byli dále seznámeni s tím, že ve výzkumu nebudou zveřejněna jejich jména ani žádné osobní údaje. Zaznamenán byl pouze věk a pohlaví informanta. Předem byly připraveny otázky, které bylo možné během rozhovoru dle potřeby upravit či nasměrovat. Rozhovory probíhaly průběžně, s každým informantem zvlášť, při jejich návštěvách agendy hmotné nouze. Tazatelka, jako zaměstnanec Úřadu práce ČR, je s klienty v dlouhodobém osobním kontaktu. Informanti byli vybráni z řad osob bez příštířeí, jsou v evidenci uchazečů o

zaměstnání a zároveň pobírají dávky hmotné nouze – příspěvek na živobytí. Z důvodů probíhajících zvýšených hygienických opatření v souvislosti s onemocněním COVID 19 nebyli osloveni v terénu nebo v místech jejich pobytu, ale záměrně na půdě úřadu, kde bylo možno lépe dbát zvýšených hygienických opatření. Právě při osobním kontaktu na oddělení hmotné nouze byli informanti osloveni, zda mají zájem se zúčastnit výzkumu ohledně potřeb sociálních služeb lidí bez domova v mikulovském regionu. Rozhovor probíhal volně, byl zapisován tazatelkou, se souhlasem informanta k následnému vyhodnocení. Délka rozhovoru byla individuální, mezi 15 až 25 minutami, odvíjela se od ochoty informanta odpovídat na otázky tazatelky. Tazatelka položila otázku a nechala volný prostor k odpovědi, připravena tuto zaznamenat. Pokud se dotazovaný vzdálil od dotazu, snažila se ho tazatelka vrátit zpět k tématu. Jinak do odpovědi nezasahovala.

4 ZPRACOVÁNÍ ZÍSKANÝCH DAT

Pro výzkum bylo osloveno sedmnáct klientů hmotné nouze náhodným výběrem. Patnáct mužů a dvě ženy. Sedm však spolupráci odmítlo, pět mužů a dvě ženy, a to i přesto, že jim byla zaručena anonymita. Nebylo jim příjemné rozebírat jejich aktuální životní situaci. Výzkumu se tedy účastnilo deset mužů, kteří byli ochotni na výzkumu

spolupracovat. Z tohoto vzorku informantů, byl jeden muž se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou, šest mužů se středním vzděláním ukončeným výučním listem a tři muži se základním vzděláním. Stav u mužů byl následovný, jeden ženatý, dva rozvedení a sedm svobodných. Dva informanti byli mladší čtyřiceti let, ve věku čtyřicet až padesát let bylo pět informantů, jeden dotázaný byl ve kategorii padesát jedna až šedesát let a dva byli nad šedesát let. Z uvedeného je zřejmé, že lidé bez domova jsou různorodí. Pocházejí z různých rodin, z různých společenských vrstev, dosáhli různého stupně vzdělání a jsou různého věku.

Získané údaje z provedených rozhovorů byly přepsány do elektronické podoby. Pro lepší přehled a zachování anonymity informantů, byli jednotliví informanti označeni velkým tiskacím písmenem M jako muž a pořadovým číslem 1-10, to znamená, že první muž je označen M1 a poslední M 10.

Již při probíhajících rozhovorech bylo patrné, že mezi odpověďmi informantů je jistá podobnost některých jevů, kterým výzkumnice přiřadila níže uvedené kategorie. Názvy kategorií jsou Příčiny Bezdomovectví; Aktuální bytová situace a zdroje obživy; Osobní kontakty a kdo jim pomáhá; Sociální služby pro tuto cílovou skupinu; Kontakt se sociálním pracovníkem.

4.1 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ

Příčiny bezdomovectví bývají různé a nelze jednoznačně určit jednu konkrétní příčinu, většinou jde o kombinaci více faktorů. Nejedná se o okamžitý stav. Zpravidla je to dlouhodobější proces neřešených tíživých situací, které mohou zapříčinit rozpory v rodině, které vrcholí rozvodem, anebo ztrátu materiální, jako třeba zaměstnání. Příčiny bezdomovectví u dotazovaných informantů jsou vesměs podobné. Většinou se jedná o neshody v rodině. Ve dvou případech tyto vyvrcholily vlastním rozvodem a následných odchodem ze společné domácnosti. Informant M4 byl v manželství, ze kterého vzešla dcera, pět let. Jako příčinu rozvodu vidí časté hádky vyvolané ze strany ženy, která byla často nespokojená a informantovi dělala často výčitky. *„Pořád se jí něco nelíbilo, ale nevím co. Chodil jsem do práce, výplatu jí dával. Ona byla s dcerou doma, vymýšlela blbosti. Vyčítala mi, že piju, ale napil jsem se jen občas. Pak asi častěji, abych ji nemusel poslouchat. Já jsem se s ní nehádal, to jí asi vadilo nejvíc. Už se to nedalo, tak jsme se rozvedli. Musel jsem odejít, protože jsme bydleli u jejích rodičů, nic mi tam nepatřilo.“* Další informant M5 sdělil *„Byl jsem ženatý skoro deset let, máme dvě děti, dneska už dávno dospělé. Vztah jsme měli nahoru dolů, za moc to nestálo. Nakonec si žena našla jiného chlapa a mě vyhodili z bytu. Teda já jí*

ho nechal, když si nechala děcka. Byl jsem chvíli u matky, tam to nedělalo dobrotu, tak jsem šel ven. Bydlel jsem v zahrádkách a taky v garáži, ta byla moje.“ V jednom popsaném případě je příčinou rozvod rodičů a následné neshody a vykázaní z domácnosti. Informant M7 vidí příčiny v komplikovaném vztahu adoptivních rodičů. „*Od narození jsem byl v dětském domově, rodiče si mě vzali, když mi byly tři roky, pak si vzali ještě holku, to byla pak jako moje sestra. Ale moc jsme se nemuseli, celé dětství. Rodiče neměli moc hezký vztah, občas bylo u nás veselo, až litaly talíře. Matka byla pořád protivná a otec chodil za ženskýma. Pak se pořád hádali. A my jsme neměli dobré známky, bylo to pořád dokola. Já jsem začal kouřit ještě ve škole a byl jsem samý průšvih, ono se na mě kdeco svedlo, děcko z děcáku. Tak mě matka vyhodila, aby měla pokoj.“* Ze zjištěných údajů vyplývá, že příčinou bezdomovectví může být úmrtí osoby, která nad informantem držela ochrannou ruku. Většinou se jednalo o matku. Informant M8 ve věku 33 let uvádí: „*Doma to bylo v pohodě, dokud žila matka, ona nikdy nechodila do práce, ale starala se o nás, měla nás ráda. Ale je to dlouho co zemřela a otec se o nás nestará, vyhodil nás. Ségra je vdaná a má dvě děti, tak dostala od města byt, jeden brácha je ve výkonu trestu, druhá ségra odešla na Slovensko a já jsem na ulici. Občas přespím u nějakého kamaráda, ale to*

je na pár dní.“ Informant M1 má podobnou zkušenost: „*Doma nás bylo šest dětí, teda z různých manželství. Matka byla víckrát vdaná a měla děti s několika muži. Když zemřela, tak nás její poslední manžel vyhodil, že nejsme jeho děti, ať se o sebe postaráme. Zůstal u něho jen nejmladší brácha, ale ten je teď stejně zavřenej. Takže otec zůstal sám. Nikdo ho nemá rád.“* O něco smutnější osud má informant M6, který přišel o oba rodiče i bratra a pro svou závislost na alkoholu má problém se sám o sebe postarat. Je závislý na pomoci druhých, kterým není jeho osud lhostejný. „*Když jsem ještě byl doma bylo to super, měl jsem rodiče a bráchu. Rodiče byli hodní, maminka byla nemocná a umřela, otec se pak upil, šel brzy za maminkou. Vloni mi umřel brácha, on se tady utopil v rybníku, asi nešťastná náhoda. Už nikoho nemám, jen paní učitelku, tu mám rád, ona už je v důchodu.“* Informant M3 žil v dlouhodobém vztahu se starší ženou, za kterou odešel do velkého lázeňského města. „*Žili jsme spolu asi deset let. Byli jsme v pohodě, občas jsme se pohádali, já si někdy vypiju. Ale hádky se opakovaly, hlavně kvůli penězům. Já jsem bral dávky a taky šel občas na brigádu, ale peněz bylo málo. Ve městě je drahé žítí.“* Po opakovaných neshodách, většinou ohledně financí, vztah ukončila a M3 odešel zpět do svého původního bydliště k rodičům. „*Jednou mi řekla, ať se sbalím a vypadnu, tak jsem šel. Byl jsem tam chvíli na*

ulici, myslel jsem, že si to rozmyslí a vezme mě zpět, ale nevzala, tak jsem se vrátil k rodičům.“ Vztah M3 s rodiči byl sice napjatý, ale v mezích slušnosti, vzali ho zpět domů, ale požadovali, aby pracoval a na domácnost přispíval. To se však nedařilo, byl v evidenci uchazečů o zaměstnání a pobíral příspěvek na živobytí. *„Chtěl jsem dělat ve vinohradě, ale nikdo mě nevzal.“* Připouští, že příčinou, proč ho nikdo nezaměstná je jeho závislost na alkoholu.

Na dotaz délky bezdomovectví, jeden informant uvedl, že je na ulici asi pět let, což je nejméně z dotazovaných. Informant M4 uvádí: *„na ulici jsem asi patnáct let, už to ani nepočítám“* a skepticky dodává: *„je to napořád.“* Nevidí naději na změnu. Čtyřicetiletý informant M7 téměř s hrdostí sděluje: *„na ulici jsem už dvacet let, jsem rád, nikdo mi do ničeho nemluví.“* Tento muž je na ulici polovinu svého života. Ostatní uvádí, že jsou bez domova přibližně deset let.

4.2 AKTUÁLNÍ BYTOVÁ SITUACE A ZDROJ OBŽIVY

Z dotázaných bezdomovců je v současné době šest skutečně na ulici tak, že tam tráví dny i noci. Nemají žádné přístřeší, spíše jen nahodilé skryše. Této skutečnosti odpovídá i jejich značně zanedbaný vzhled a silný nepříjemný zápach. Ostatní čtyři osoby mají možnost přespání pod střechem. Ve dvou případech je to starý přívěs za auto,

jeden přebývá ve vyřazené stavební buňce a jeden má dřevěný přístřešek, který si sám vyrobil.

Informant M9 je na ulici asi pět let, což je nejkratší doba ze všech dotazovaných. *„Měl jsem zahradní domek, takový starší, ale trochu jsem ho opravil a dalo se tam být.“* Pro neplnění vyživovací povinnosti ho soud odsoudil k výkonu trestu odnětí svobody na šest měsíců. Po návratu našel své útočiště vypálené. *„Někdo mi to zapálil, teď nemám nic, ale je léto, tak nevadí, do zimy něco najdu.“* Ve starém vybydleném nádražním domku na jižním okraji města přebývá M1. Je tady už řadu let, většinou zde pobývá sám. Občas se sem na přechodnou dobu někdo uchýlí. M1 často pobývá ve výkonu trestu, to mu pak domek někdo obsadí, ale po jeho návratu, odchází pryč. Celoročně v městském parku u autobusového nádraží pobývá M4. Celé dny sedí na lavičce a pozoruje kolemjdoucí. S nikým nekomunikuje. Občas v parku přespí, ale většinou k večeru odchází, uchýlí se na méně frekventovaném místě, ale v brzkých ranních hodinách znovu sedí na lavičce v parku. Informant M7, který je bezdomovcem asi nejdelší dobu přiznává, že bylo období, kdy obcházel obyvatele a nabízel svou pomoc, jako něco uklidit, přenést zbourat a podobně. V této době mu byla nabídnuta pomoc nejmenovanou starší paní. Paní znala jeho minulost a věděla, že se snaží pracovat, nabídl mu tedy, že mu koupí

starší stavební buňku, aby měl kde přebývat. Součástí dohody bylo, že M7 bude této paní buňku splácet, aby si pomoci vážil. Se souhlasem starosty byla buňka umístěna na obecním pozemku na okraji obce. „*Chodím kopat na pole a do vinohradu, něco si vydělám a taky mám dávky, tak jsem byl rád, že mi to paní nabídla. Já bych na to nikdy nenašetřil, ale splácet se to dalo.*“ Jistá podobnost je i v případě M10. Synovec mu koupil starý přívěs za auto a odvezl ho mimo vesnici k vinohradům, tam stojí na obecním pozemku se souhlasem starosty. M10 zde žije již několik let a je v podstatě spokojený. Kdyby si měl na přívěs našetřit sám, dodnes by ho neměl. „*Jsem rád, že mi ho koupil, já bych na něj neměl, mám jen dávky a to je 2490 Kč. To mám tak na jídlo a pivo.*“ Dosloužený přívěs za auto dostal darem od místního podnikatele M6, bydlel tam spolu s bratrem, ale vloni bratr tragicky zahynul, nyní je tam sám. „*Je to hodný pán, že nám ho dal, já vím, že se paní učitelka přimluvila.*“

Všichni informanti jsou uchazeči o zaměstnání bez nároku na podporu v nezaměstnanosti. Dle zjištění na oddělení zaměstnanosti mají všichni téměř nulovou šanci na získání zaměstnání. Jedním z důvodů je i nadměrné užívání alkoholu, a to v osmi případech, u jednoho se jedná o užívání návykových látek a u dalšího kombinaci obojího. Jsou bez práce více než

deset let a ztratili pracovní návyky a vůli pracovat a někteří, zejména ti starší i sílu pracovat. Protože všichni dotazovaní plní podmínky hmotné nouze, pobírají dávky hmotné nouze formou příspěvku na živobytí ve výši životního a existenčního minima. Tento příjem však u některých není jediný. Pět dotazovaných v rozhovoru uvedlo, že si chodí přivydělat, ale příjem nikde neuvádí, aby jim nebyly kráceny dávky v hmotné nouzi nebo o ně nepřišli vůbec. M1 vyhledává příležitostnou práci, jako je pomoc na stavbách při bourání nebo odklizení sutí. „*Občas mi kamarád řekne, že toho mají moc, jestli bych jim nešel pomoci, třeba bourat staré baráky. Dává peníze na ruku, není to moc, ale pomůže to.*“ O tom, že si občas přivydělá se moc nerozšiřuje M8, který se s M1 občas potká na nějakých stavbách. „*Několikrát jsme se tam viděli, on si taky chodí přivydělat, já jdu občas s kamarádem vyklízet staré domy, třeba když někdo umře a majitel to chce prodat, musí se to vyklidit. Ale nikomu to neřeknete, že ne?*“ M7 pracuje na dohodu o pracovní činnosti, ze které plyne nízký výdělek a zároveň mu umožňuje být v evidenci uchazečů o zaměstnání a zároveň pobírá dávky hmotné nouze, kde je mu z důvodu nízkého příjmu doplácena částka do výše životního minima. Někteří uvedli, že si občas něco „vyžebrají.“ M2 se často pohybuje na náměstí v Mikulově, kde je spousta historických památek, a tudíž větší

koncentrace turistů, nezdráhá se si říct o peníze. „*Někdo mi občas dá dvacku nebo i padesátku, no a co, mají to hodit do kašny?*“ stejně tak M5 na tomto způsobu výdělku nevidí nic negativního „*Já nežebraám, ale klidně se vyfotím s turistama na náměstí a oni nějakou kačku dají nebo mi koupí pivo.*“ Někteří dříve sbírali staré železo a odevzdávali ve sběrných surovinách. Nyní je to už spíše výjimečně. Jednak se musí prokazovat občanským průkazem, ale hlavně sběrný vyplácí částky na bankovní účet a tím bezdomovci zpravidla nedisponují. Dva informanti přiznali, že vybírají popelnice, kde nachází jak jídlo, tak oblečení. Vybírají hlavně zálohované skleněné láhve, za které získají malý obnos. „*To byste koukala, co tam všechno je, lidi vyhazují spoustu věcí. Jídlo úplně běžně.*“ Tři nejstarší z informantů ve věku 58, 61 a 62 let nemají žádný jiný příjem. Z hlediska věku jsou nezaměstnatelní, na po dovršení potřebných let k přiznání starobního důchodu nebudou splňovat podmínku potřebné doby pojištění, tudíž jim nebude náležet výplata starobního důchodu. Vzhledem ke svému nepříznivému zdravotnímu stavu a důsledku dlouhodobého pobytu na ulici už ani nejsou fyzicky schopni pracovat.

4.3 OSOBNÍ KONTAKTY A KDO JIM POMÁHÁ

Mikulov je poměrně malé město, lidé se tu znají, mají k sobě tak nějak blíž. Oslovení informanti jsou starousedlíci, v Mikulově žijí celý svůj život. Z toho vyplývá, že obyvatelé města znají i neutěšené osudy těchto lidí. Mnozí byli jejich spolužáky nebo jsou v rodinném sepětí. Nejsou jim tedy lhostejní. Čtyři z dotázaných uvádí, že jim občas vypomůže rodina nebo kamarádi. Většinou se jedná o pomoc v podobě teplého jídla a obnošeného šatstva. M1 a M8 v podstatě shodně odpověděli, že jim rodina občas poskytne teplé jídlo, ale bydlet je u sebe nenechají. „*Jo teplou polívku, to je super, sestra dělá výbornou gulášovku nebo čočkovou, to si k tomu dám rohlík a jsem najezenej celej den*“ říká M1 a M8 si u sestry občas pochutná na bramboračce s párkem. M9 uvádí, že má kamaráda, se kterým se zná už od školních let a kamarád mu dává obnošené oblečení, občas i nějaké jídlo. Zároveň dodává, že požádal o pomoc sociální pracovníci města, aby mu pomohla řešit jeho životní situaci. Má exekuce a neplní vyživovací povinnost na nezletilé děti. Za podpory sociální pracovníce komunikuje se soudy a svou nepříznivou sociální situaci se snaží řešit. M6 taktéž uvedl, že kamarád mu poskytne nějaké oblečení, a to hlavně na zimu. Velkou pomoc vidí v bývalé paní učitelce, která mu

občas přinese jídlo. „*Paní učitelka mi někdy přinese jídlo, ale ona se sem bojí chodit. Já si k ní někdy zajdu a ona mi namaže chleba s máslem a medem.*“ Ostatní uvedli, že jim nikdo nepomáhá. M5 říká, že je divná doba a každý se stará sám o sebe, zároveň dodává: „*já od nikoho nic nepotřebuju, já všechno mám...aspoň po mně nikdo nic nechce.*“ M2 také o žádnou formu pomoci nestojí, vzpomíná, jak přechodně využil služeb azylového domu: „*Dejte pokoj, já mám všechno, co potřebuju, když jsem byl v Brně v azyláku, tak to byla samá podmínka, to nesmíš, to nesmíš, to musíš...., kdo to má poslouchat.*“

4.4 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO TUTO CÍLOVOU SKUPINU

Informantům byl položen dotaz, zda znají či mají povědomí o sociálních službách pro osoby bez přístřeší v Mikulově. Na tuto otázku šest z nich přesvědčivě tvrdilo, že v Mikulově žádná sociální služba pro bezdomovce není. Tři řekli, že neví. Žádný z nich nepřipustil, že sociální poradenství, pro které se mohou obrátit na odbor sociálních věcí města, pro ně není žádnou pomocí. Za skutečnou pomocí vidí pouze materiální pomoc. Jeden informant aktivně spolupracuje s odborem sociálních věcí při řešení své nepříznivé sociální situace. Navazoval dotaz, zda oslovení informanti někdy v minulosti využili služeb

nízkoprahového denního centra ve dvacet kilometrů vzdálené Břeclavi. Mají zde možnost udržovat osobní hygienu, užít WC, možnost základního ošetření drobného poranění, možnost požádat o potravinovou pomoc nebo si připravit, či ohřát jídlo. Dále mají možnost získat nové oblečení nebo si vyprat stávající, dostat vhodnou obuv. Zda využili služeb azylového domu nebo Armády spásy v krajském městě Brně, nebo azylového domu ve Znojmě.

Překvapivě pouze tři z dotázaných osob bez přístřeší využili služeb těchto zařízení, a to většinou krátkodobě a svůj pobyt komentovali negativně. M8 sděluje svou zkušenost s azylovým domem: „*byl jsem v azyláku, je to už dýl, ale vůbec se mi tam nelíbilo, byl jsem tam jen chvíli, když venku hodně mrzlo.*“ Nedokázal přesně vyjádřit co se mu tam nelíbilo. M1 přebýval v azylovém domě v Brně přechodnou dobu, když byl propuštěn z výkonu trestu. Svou zkušenost popsal slovy: „*kdysi jsem tam byl, je to tam hrozné, je tam moc lidí, ale přespat se tam dá.*“ M2 chtěl pobývat v azylovém domě přes zimu, bál se, že venku umrzne, ale za nadměrné požívání alkoholu, byl vykázan. Ostatní z dotazovaných, i přes dlouhou dobu života na ulici uvedli, že těchto služeb nevyužili.

Protože v Mikulově jsou možnosti pro osoby bez přístřeší skutečně značně omezeny, bylo zajímavé zjistit, zda by

informanti opustili město a za příslibem lepšího zázemí odešli do jiného města. Tady byly odpovědi jednoznačně shodné. Přestože Mikulov nenabízí zázemí pro bezdomovce, žádný z dotázaných by z města na trvalo neodešel. „Tady jsem se narodil a tady taky umřu.“ „Já jsem v Mikulově doma, jsem tady rád.“ „Blázníte, kam bych chodil, nic mi tady nechybí.“

Na základě dotazů bylo zjištěno, že by v řadách bezdomovců byl zájem o denní službu, která by poskytla teplé jídlo, např. v chladných dnech teplou svačínovou polévku a pečivo. „To tady mohlo být už dávno, nebo by to mohla dělat nějaká hospoda, kde se vaří. Určitě jim jídlo zbývá.“ „Já si občas zajdu na teplou polívku do vývařovny, paní mi to dá do kelímku a musím to jít sníst ven. Ale to musím zaplatit“ Někteří by uvítali, kdyby byla nabídka denního jídla bezplatná, ale v podstatě neměli problém ani s malým poplatkem za tuto službu. Přivítali by také šatník, kde by byla možnost teplejšího oblečení a obuvi, zejména s přicházejícím chladným počasím. Nejvíce by stáli o to, aby byla ve městě dostupná ubytovna nebo noclehárna, kde by měli možnost přespání, zejména v zimních měsících. Za přespání by byli ochotni platit poplatek, ovšem rádi by, kdyby byla cena za nocleh nízká, protože s ohledem k jejich nízkým příjmům, by neuhradili spaní za celý měsíc. „Tady býval azylák, na Kapucínské,

pak to město zrušilo a udělali z toho ubytovnu, ale dali tam samé důchodce, co mají peníze.“ Město by se mělo starat o svoje občany, a nejen o důchodce, ale tady se dělá všechno pro turisty, ti nosí peníze.“

4.5 KONTAKT SE SOCIÁLNÍM PRACOVNÍKEM

Poslední otázka některé dotazované informanty zjevně překvapila. V dotazníku chtěla výzkumnice vědět, zda je v ulicích města oslovil pracovník města nebo sociální pracovník nějaké neziskové organizace s nabídkou pomoci při řešení jejich nepříznivé sociální situace? Jihomoravský kraj dlouhodobě podporuje terénní sociální služby, které se zaměřují na práci s osobami bez přístřeší. Pouze dva informanti mají osobní zkušenost s pracovníky odboru sociálních věcí města Mikulova. Pracovnice s nimi řeší jejich nepříznivou sociální situaci, a to opakovaně již několik let. U jednoho klienta řeší zadlužení kvůli neplnění vyživovací povinnosti, podporují ho při získání práce, zatím na částečný úvazek. A protože snaha klienta řešit svou neutěšenou situaci je velká, v současné době jednájí o přidělení sociálního bytu. Jednomu informantovi pomáhají opakovaně, avšak bez trvalejšího zlepšení. Ostatní odpověděli, že je žádný sociální pracovník ohledně pomoci nekontaktoval.

5 DISKUZE

Výsledky rozhovorů byly výše popsány hlavními kategoriemi metodou otevřené kódování. Z těchto hlavních kategorií vznikaly subkategorie, které specifitěji pojmenovávaly zjištěný a zkoumaný jev, a to pomocí axiálního kódování. Následně tyto dva druhy kódování

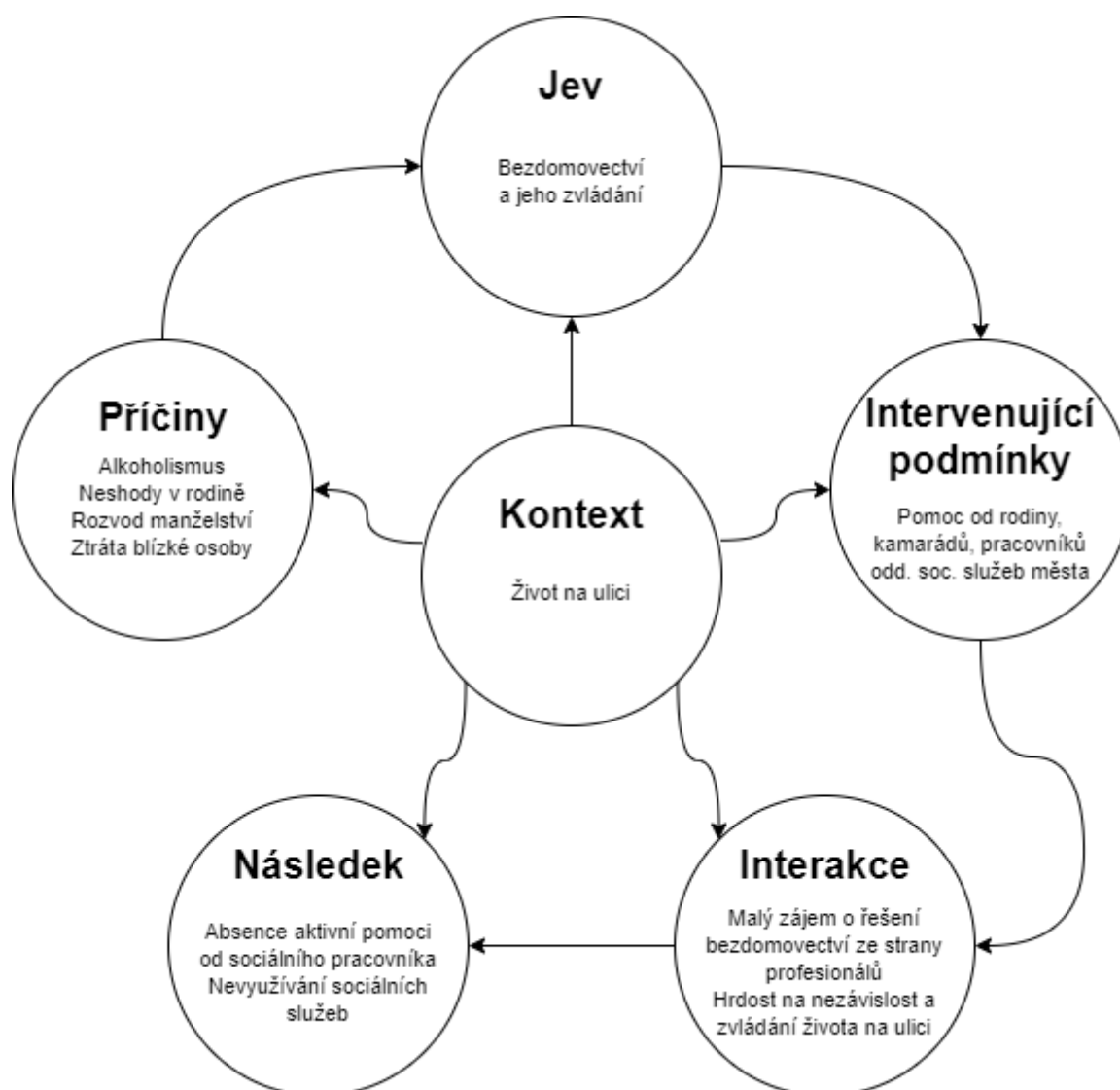
byly přeneseny do vytvořeného vztahového diagramu, který pomocí selektivního kódování dotvářel podobu vzájemných příčinných, intervenujících vztahů vedoucí k popsanému následku.

Pro lepší přehlednost je metoda použité zakotvené teorie uvedena v následující tabulce:

Tabulka 1 Východí tabulka pro vztahový diagram (zdroj: vlastní)

Hlavní kategorie	Subkategorie	Vztahový diagram
Příčiny bezdomovectví	Hádky s partnerkou Alkoholismus Rozvod manželství Rodinné neshody Ztráta blízké osoby	Příčinná podmínka Neschopnost zvládat a řešit zátěžové situace
Aktuální bytová situace a zdroje obživy	Snaha o vytvoření domova (provizorní přístřešek) „Hrdost“ na schopnost přežít na ulici Příležitostná práce za nízkou mzdu	Intervenující podmínka (kompenzuje jev bezdomovectví) Interakce Neschopnost udržet si práci a řádně pracovat
Osobní kontakty a kdo jim pomáhá	Rodina Kamarádi ze školy	Následek – pozitivní
Sociální služby pro tuto cílovou skupinu	Materiální pomoc nad sociální služby Problémy s adaptací na sociální službu Neschopnost a neochota dodržovat pravidla	Následek – negativní Pasivní přístup – nehledání řešení
Kontakt se sociálním	Absence aktivní pomoci	Následek – negativní

pracovníkem.	sociálním pracovníkem Pomoc od pracovníků městského úřadu (odd. sociálních věcí) Zprostředkování pomoci jiné instituce	Následek – posun k řešení situace Následek – snaha o řešení dluhů, exekucí
--------------	---	---

Vztahový diagram

Obrázek 1 Vztahový diagram (zdroj vlastní)

Každý z informantů, který se zúčastnil výzkumu, měl kdysi svůj domov, práci,

rodinu a rodinné zázemí. Dříve či později se začaly objevovat problémy a situace, kterým

bylo nutno čelit, nebo je nějakým způsobem řešit. U některých informantů byly problémy dlouhodobé, zpočátku menší a řešitelné. Někdy to byly vztahové a rodinné neshody, které vyžadovaly toleranci a snahu o řešení. Později přesto skončily rozchodem či rozvodem. Někdy šlo o ztrátu zaměstnání nebo ztrátu blízké osoby s čímž se člověk těžce vyrovnává a přichází o svou oporu. Téměř všichni informanti zpočátku životní neúspěchy aktivně neřešili anebo tyto tíživé situace „řešili“ alkoholem. Tento přístup vedl k tomu, že se problémy stupňovaly, prohlubovaly a přidávaly se další. Dlouhodobé neřešení problémů a postupná závislost na alkoholu způsobily ztrátu životních jistot jako je zaměstnání, rodina a stabilní zázemí. Informanti se místo řešení nastalým tíživým situacím pasivně přizpůsobovali a ty je postupně dovedly až k životu na ulici. Zpočátku to nevnímali jako problém. Domnívali se, že to není na dlouho a že svou nepříznivou situaci zvládnou. Byli příliš hrdí na to, aby požádali o pomoc, ať už své blízké nebo odborníky. Dost možná ani nevěděli, kde a koho o pomoc požádat. Především žádný z nich neviděl pomoc v poradenství a spolupráci s úřady či institucemi. Za pomoc pokládali pouze pomoc materiální, hmatatelnou. Té se některým z nich dostalo od příbuzných nebo známých ve formě teplého jídla nebo teplého oblečení. Někteří se snažili vytvořit příbytek,

který jim poskytuje přístřeší. Někteří využili sociálních služeb, které nabízí azylový dům a několik nocí zde strávili. Pobývali zde však krátce, protože nejsou schopni se přizpůsobit pravidlům zařízení poskytující sociální služby. Své „svobody a nezávislosti“ si cení natolik, že nechtějí pravidla a odmítají se jim přizpůsobit. Raději volí život na ulici a bez pravidel. Po dlouhých letech strávených na ulici již nejsou schopni fyzicky pracovat. Ztratili pracovní návyky i smysl pro povinnost. Chtějí žít svobodný život podle svých pravidel. Sami bezdomovci svůj život na ulici nevnímají nijak negativně. Zvykli si natolik, že jej považují za životní styl. Negativně jsou vnímáni svým okolím.

Zjevná je zde absence profesionální pomoci i absence dostupných sociálních služeb, které by pomáhaly nebo alespoň zmírňovaly nepříznivou sociální situaci. Důležitá je efektivní sociální práce s klienty. Motivace klientů k tomu, aby se nespokojili se svým současným stavem, aby nebyli pouze pasivními konzumenty sociální služby nebo sociálních dávek. Je nezbytné motivovat je ke spolupráci, k chuti a vůli změnit svůj stav k lepšímu. Propracovaným systémem sociální pomoci a služeb je možné předcházet nebo zabránit vzniku bezdomovectví.

ZÁVĚR

„Bezdomovectví je opravdu sociální problém, který postupně narůstá. Vzhledem k nárůstu počtů lidí bez domova, vzhledem k postupnému zvyšování zadluženosti osob se tento problém zvyšuje. Musíme se smířit s tím, že bezdomovectví zde je a bude. Naším úkolem je co nejvíce minimalizovat jeho vzrůstající tendenci, nabídnout co největší počet alternativních programů a soustředit se na prevenci.“ (Plachý, 2006, s. 3)

Všude ve světě se řeší problematika bezdomovců a bezdomovectví s menším či větším úspěchem. K řešení situace a pomoci lidem bez domova je nezbytná pomoc státu, poskytovatelů sociálních služeb metodami sociální práce, měst a obcí jako bezprostředně nejbližších pozorovatelů. Rozvinutý a funkční sociální systém je nezbytný pro každou společnost. Široce založená sociální politika musí sloužit zájmům celé populace. Je zapotřebí vypracovat koncepci subsidiarity a jejich zásad na pomoc slabým, desocializovaným, vyloučeným. (Hradečtí, 1996) Je nezbytné řešit problematiku bezdomovectví komplexně a na všech úrovních. Je třeba klást důraz na prevenci, sledovat nežádoucí jevy směřující k sociálnímu vyloučení osob, zmapovat potřeby sociálně slabých osob, hledat řešení sociálních problémů, propracovat síť sociálních služeb a zajistit jejich funkčnost a dostupnost.

Společenské vyloučení nemusí být konečným stavem, pokud má společnost sílu a vůli pomoci slabým.

Kontakt na autora:

Gabriela Malá

e-mail: gabrila@seznam.cz